

Papierowski, Andrzej Jerzy / Papierowski, Konrad Jerzy

Przyczynek do genezy Towarzystwa Kredytowego m. Płocka i jego działalność w latach 1896-1904

Notatki Płockie 48/2-195, 17-26

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

PRZYCZYNEK DO GENEZY TOWARZYSTWA KREDYTOWEGO M. PŁOCKA I JEGO DZIAŁALNOŚĆ W LATACH 1896-1904

Powstanie w 1870 r. Towarzystwa Kredytowego m. st. Warszawy, które powołano z inicjatywy m.in. takich wybitnych działaczy gospodarczych i przemysłowych, jak Leopold Kronenberg, Jan Gotlib Bogumił Bloch i Juliusz Wartheim¹, dało asumpt do podjęcia z pewnym opóźnieniem podobnych działań w Płocku. Literatura na ten temat jest nader skromna. Blżej to zagadnienie omówił znany płocki działacz gospodarczy i społeczny Gustaw Kühn², który też był inicjatorem i głównym organizatorem Towarzystwa Kredytowego m. Płocka. Według niego, o powołaniu tej instytucji zdecydował ogólny zastój w obrocie nieruchomościami, spowodowany brakiem na rynku środków obrotowych oraz zbyt wysokim ich oprocentowaniem. Okoliczność ta powodowała, że obrót nieruchomościami miejskimi należał do zjawisk wyjątkowych i w praktyce następował jedynie na drodze przymusowego wywłaszczenia, bądź poprzez dziedziczenie, które najczęściej było obciążone powiększającym się zadłużeniem. Sytuacja ta wywołała naturalny trend do poszukiwania źródeł taniego kredytu. Dla założycieli Towarzystwa Kredytowego m. Płocka za wzorzec posłużyła działalność Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego oraz istniejących Towarzystw Kredytowych w Warszawie i Łodzi. W oparciu o istniejące w tych stowarzyszeniach zasady, postanowiono utworzyć, zorganizowaną na zasadach samorządowych instytucję kredytu długoterminowego, której udziałowcami byłiby sami właściciele nieruchomości. Zadaniem tak zorganizowanego Towarzystwa, było udzielanie pożyczek w listach zastawnych, zabezpieczonych poprzez ewikcję hipoteczną na nieruchomościach pożyczkobiorców, czyli członków³.

A. J. Nowowiejski podaje, że obok Kühna, organizacji Towarzystwa podjęli się również Antoni Bogusławski⁴, Robert Blumberg⁵, J. Karwowski i Dawid Segal⁶, którzy do tych zadań zostali wybrani na zebraniu w Magistracie w Płocku 2 VII 1874, spośród 24 członków założycieli.

W pracach tych uczestniczył również ówczesny prezydent Płocka Józef Widuliński⁷, człowiek niezwykle zasłużony na wielu polach działalności społecznej.

Prace nad projektem statutu trwały do 22 X tr., kiedy to przedstawiono go do legalizacji ówczesnemu gubernatorowi płockiemu Konstantemu Wranglowi. Dodajmy, że tekst statutu oparto na statucie Towarzystwa Kredytowego m. Warszawy.

Gubernator do samej inicjatywy odniósł się życzliwie. Zaproponował jednak wnioskodawcom własną propozycję organizacji Towarzystwa, a to z uwagi na fakt, że jak się okazało, podobne inicjatywy zostały równolegle podjęte w Kaliszu, Łomży i Piotrkowie. Dlatego gubernator optował za powołaniem jednego tylko stowarzyszenia dla wymienionych miast. Uzasadniał to m.in. i zmniejszeniem kosztów administracyjnych, jak i zwiększonym oddziaływaniem na rynku. Propozycja gubernatora jednak nie zadowolili płocczan i sprawa została czasowo odłożona⁸.

Do sprawy powrócił następca Wrangla, p. o. gubernatora płockiego gen. mjr Albedyński. Ten z kolei proponował, ażeby Towarzystwo, o ile zostanie powołane, wszelkie operacje finansowe prowadziło za pośrednictwem Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego (TKZ). Nadmieniał, że takie rozwiązanie cieszy się poparciem Ministerstwa Finansów oraz, że w tym duchu są już opracowane projekty statutów. Ale i ta propozycja została przez płocczan odrzucona.

Wyjaśnijmy, że propozycja Albedyńskiego, w rzeczywistości wyłynęła z Komitetu Nadzorczego TKZ, które wcześniej podjęło w Ministerstwie Finansów Rosji starania o koncesję na utworzenie "Stowarzyszenia Kredytowego Miast w Królestwie Polskim". W projekcie zakładano, że proponowane stowarzyszenie działać będzie samodzielnie, w oparciu o własny statut. Jedynie jego Rada Nadzorcza miała pozostawać pod bezpośrednim nadzorem prezesa Dyrekcji Głównej TKZ. Komitet zgłaszał też zgłosiła gotowość do udzielenia wszelkiej pomocy dla nowo tworzonej instytucji, zwłaszcza w początkach jej istnienia. Oferował fachową pomoc przy emisji listów zastawnych i wprowadzenie ich na giełdę.

Uzasadniając konieczność utworzenia tej instytucji władze TKZ twierdziły, że działalność jej przy-

czyni się do rozwoju budownictwa mieszkaniowego, zwłaszcza na prowincji, a tym samym do ożywienia gospodarczego. Projekt ten poparł ówczesny generał-gubernator warszawski Nikołaj Nikołajewicz baron Medem, który według „Korespondenta Płockiego”, podobno był jego autorem. Projekt ten nie uzyskał jednak aprobaty społecznej i upadł. Kühn podaje jednakże inny motyw odrzucenia propozycji. Otóż inicjatywie tej stanowczo sprzeciwiło się MSW Rosji. Resort najprawdopodobniej obawiał się nadmiernego wzrostu znaczenia TKZ, które mimo samorządowej struktury organizacyjnej, w rzeczywistości posiadało status instytucji państwowej⁹.

Kilka lat później, kiedy to „[...] mieszkańcy Płocka pod naciskiem wciąż panujących ciężkich warunków ekonomicznego bytu, podnieśli na nowo usiłowania wydobyć się z chronicznego zastoju i kredytowej bezsilności, z pomocą amortyzacyjnego kredytu”¹⁰, powrócono ponownie do sprawy. Wśród działaczy płockich panowało przekonanie, że władze zgodzą się na utworzenie towarzystwa kredytowego dla miast gubernialnych z centralą w Warszawie, zwłaszcza, że kilka środowisk z innych guberni, opowiadało się za takim właśnie rozwiązaniem. Dodatkowy argument dla płocczan stanowiło przekonanie, że Płock był zbyt ubogim miastem, ażeby postulowana organizacja mogła się samodzielnie rozwinąć. Dlatego powstanie stowarzyszenia obejmującego oddziaływanie tylko Płock, traktowano jako ostateczność.

W takim właśnie duchu sprawy te były omawiane na zebraniu właścicieli domów, które się odbyło w Magistracie Płocka 15 I 1884 r. Upoważniono też Kühna i B. Chądzyńskiego¹¹ do podjęcia rozmów z przedstawicielami innych miast gubernialnych, a także do przygotowania projektu ustawy Towarzystwa. Postanowiono też odbyć 15 II 1884 r. w Płocku zjazd zainteresowanych sprawą przedstawicieli innych miast gubernialnych. Władze nie udzieliły na to zgody.

W tej sytuacji płocczanie zwrócili się o pomoc do Warszawskiego Oddziału Towarzystwa Popierania Przemysłu i Handlu w Petersburgu, gdzie przedstawili projekt ustawy o organizacji towarzystw kredytowych w skali całego Królestwa. Wnioskowali też o nadanie priorytetu tej sprawie.

W złożonym wniosku Kühn i Chądzyński użyli argumentów ekonomicznych. Twierdzili, że powstanie związku gubernialnych towarzystw kredytowych spowoduje obniżkę kosztów administrowania, a zarazem pozwoli na utrzymanie wysokiego kursu listów zastawnych w obrocie giełdowym. Do wniosku załączyli szacunkową wycenę wszyst-

kich nieruchomości w Płocku, co miało wykazać rentowność dla postulowanej instytucji. Najważniejszym jednak argumentem było stwierdzenie, iż sam generał-gubernator warszawski projektuje organizację taniego kredytu, czemu dał wyraz w stanowisku z 19 I 1884 r.¹²

Argumenty przedstawione w petycji płockiej sprawiły, że tym razem rzeczony Oddział postanowił zająć się sprawą. Z jego inicjatywy został zwołany w Warszawie zjazd przedstawicieli miast gubernialnych w celu przedyskutowania sprawy sposobu organizacji oraz określenia zadań dla postulowanego stowarzyszenia kredytowego. Na zjeździe niezwykle czynną rolę odegrali działacze z Płocka, tj. Kühn i Chądzyński. Mimo, że Towarzystwo Popierania Przemysłu i Handlu zasadniczo popierało koncepcję powstania stowarzyszeń prowincjonalnych, co było zgodne ze stanowiskiem MSW, to jednak projekt płocki podtrzymywał w dalszym ciągu konieczność solidarnej odpowiedzialności miast za kursy listów zastawnych. Delegaci płocki podkreślali, że utworzenie towarzystw prowincjonalnych traktują jako ostateczność.

W międzyczasie, z projektem płockim statutu zostały zapoznane wszystkie miasta gubernialne. Okazało się, że projekt ten zyskał aprobatę w Łomży, Siedlcach, Piotrkowie, Kielcach, Radomiu, Suwałkach, a także w kilku miastach powiatowych, takich jak Częstochowa i Pułtusk. Wymienione miasta przesyłały do Komitetu w Płocku nawet pełnomocnictwa, ażeby Płock występował również w ich imieniu.

Propozycji działaczy płockich nie przyjęto jednak środowiska z Lublina i Kalisza, które domagały się zatwierdzenia oddzielnych statutów dla swoich miast, tym samym zajmując stanowisko przeciwne wobec tworzącego się związku. Ponieważ sprawa stała się głośna, dlatego Kühn, Chądzyński i S. Brzozowski¹³ domagali się zwołania zjazdu delegatów, na którym przedyskutowano by sprawę zasad organizacji Towarzystwa. I tym razem władze administracyjne odmówiły zgody.

Stanowisko władz było o tyle dziwne, że działacze płockich popierały władze Warszawskiego Oddziału Towarzystwa Popierania Przemysłu i Handlu w Petersburgu, które zostały merytorycznie przekonane przez płocczan, co do słuszności przedłożonej przez nich koncepcji. Wyjaśnijmy też, że dla rzeczonoego Towarzystwa Popierania Przemysłu i Handlu Płock był trzecim po Warszawie i Łodzi miastem, które wyróżniało się pod względem ilości zabudowy murowanej w stosunku do pozostałych miast ówczesnego Królestwa¹⁴. To zaś ostatnie spostrzeżenie wydawało się, że powinno

stanowić argument podstawowy dla pozytywnej decyzji władz. Ale i tym razem władze w maju 1886 r. odrzuciły płocki projekt¹⁵.

W tej sytuacji pozostał do realizacji już ostatni wariant, a więc utworzenie stowarzyszenia prowincjonalnego. Prace rozpoczęły się od zebrania organizacyjnego, które odbyło się w Płocku 18 IX 1886 r. Wzięło w nim udział 25 właścicieli domów, którzy w annałach Towarzystwa zostali nazwani członkami - założycielami. Byli to: B. Chądzyński, G. Kühn, S. Brzozowski, J. Bebenkowski¹⁶, A. Blumberg¹⁷, K. Makowski¹⁸, L. Kempner¹⁹, J. Niemiowski²⁰, L. Polakowski²¹, J. Szubert²², M. Wolfsohn²³, D. Goldman²⁴, L. Flatau²⁵, I. Wasserman²⁶, F. Pauli²⁷, A. Lubowidzki²⁸, J. Szymański²⁹, Piotr Potworowski³⁰, L. Rokicki³¹, J. Karwowski, dr Wł. Ostrowski³² i Libchen³³. Do przeprowadzenia wszystkich czynności związanych z legalizacją stowarzyszenia został upoważniony G. Kühn, który też podjął osobiste starania w Petersburgu. Ostatecznie Towarzystwo Kredytowe m. Płocka zostało zalegalizowane przez Ministerstwo Finansów Rosji 16 (28) X 1886 r.³⁴

1 lutego 1887 r. w sali płockiego Magistratu odbyło się pierwsze Zebranie Ogólne Towarzystwa Kredytowego m. Płocka. Wzięło w nim udział już 50 członków, na którym dokonano wyboru władz stowarzyszenia. Pierwszym prezesem i dyrektorem Zarządu został G. Kühn, który funkcje te sprawował do 1913 r. tj. do śmierci. Obok niego, na równorzędną funkcję dyrektorów zostali wybrani Teofil Wunderlich³⁵ i Maciej Waśniewski³⁶.

Na zastępców dyrektorów wybrano J. Szuberta, J. Szymańskiego i B. Chądzyńskiego. Do Komitetu Nadzorczego powołano S. Brzozowskiego, M. Schönwitsza³⁷, D. Woldenberga³⁸, J. Bebenkowskiego, W. Holtza³⁹, A. Lubowidzkiego, D. Goldmana, M. Wolffsohna i J. Niemiowskiego. Prezesem Komitetu został wybrany Holtz. Niebawem Holtz i Lubowidzki zrzekli się stanowisk, ponieważ jako urzędujący rejenci, z mocy prawa byli wykluczeni od możliwości wykonywania funkcji społecznych. Dlatego na zebraniu ogólnym, które odbyło się 12 II 1887 r. na ich miejsce powołano F. Paulego i K. Makowskiego. Wybory prezesa Komitetu Nadzorczego odbyły się 16 III. Został nim S. Brzozowski⁴⁰.

Pierwsze przydzielenie pożyczek miało miejsce 28 VI 1887 r., zaś pierwsze transakcje na Gieldzie Warszawskiej zostały dokonane już 6 VII tr. Wtedy to sprzedano pierwszą partię listów zastawnych 6 procentowych po kursie 101 rb i 75 kop. Od tego momentu listy płockiego Towarzystwa Kredytowego znajdowały się już na stałe w obrocie gieł-

dowym. Cieszyły się dużym popytem u miejscowych nabywców, jak również wśród bankierów warszawskich.

W I półroczu 1887 r. udzielono pożyczek dla 55 stowarzyszonych na sumę 287.900 rb. W II półroczu - 36 pożyczek na 205.700 rb. W latach następnych liczba stowarzyszonych stopniowo się zwiększała, tak iż przy zamknięciu emisji pierwszej serii listów, tj. po upływie 5 lat od założenia Towarzystwa, liczba członków zwiększyła się do 182, z ogólną pożyczką wynoszącą 796.550 rb.

W latach następnych okazało się, że ustalona stopa procentowa listów zastawnych stanowiła zbyt duże obciążenie dla niektórych wierzycieli. Spowodowało to sytuację, że Zarząd za zaległe spłaty rat był zmuszony do sprzedaży trzech nieruchomości. Dlatego oceniając sytuację jako ogólnie ciężką dla stowarzyszonych, Zarząd 7 XI 1895 r. podjął decyzję o konwersji pożyczek 6 na 5 procentowe. Według Kühna, o konwersji stopy procentowej zdecydowały niekorzystne wówczas zjawiska ekonomiczne, takie jak ogólny zastój w rozwoju przemysłu, obniżenie się wartości gruntów rolnych, a także obserwowane zmniejszenie się dochodowości z nieruchomości miejskich.

Pogląd taki podzielały również Zarządy Towarzystw Kredytowych w Kaliszu i Lublinie, które wraz z Zarządem z Płocka postanowiły wspólnie wystąpić do Ministerstwa Finansów o zatwierdzenie obniżenia stopy procentowej. Ministerstwo pozytywnie odniosło się do ich wniosku i 15 (27) I 1896 r. wydało odnośną decyzję. Wtedy to zostały wycofane z obiegu 6 procentowe listy zastawne na sumę ok. 400.000 rb, z propozycją ich spłaty w terminie 3-miesięcznym, bądź też ich zamiany na nowe - 5 procentowe bez jakichkolwiek dopłat ze strony ich posiadaczy. Należy podkreślić, że do końca III 1896 r. dokonano konwersji wszystkich listów zastawnych⁴¹.

W jedenastym roku istnienia Towarzystwa nastąpiły pewne zmiany w obsadzie władz Towarzystwa. Prezesem Zarządu w dalszym ciągu pozostawał G. Kühn. Stanowiska dyrektorów T. Waśniewski i T. Wunderlich. Ich zastępcami zostali B. Chądzyński, B. Wojewodziński⁴² i Lastowiecki.

Prezesem Komitetu Nadzorczego został J. Szymański⁴³, zaś jego członkami zostali Pauli, Woldenberg, R. Maćkowski⁴⁴, J. Mądrzejewski⁴⁵, R. Oberfeld⁴⁶, W. Grabowski⁴⁷, J. Pogroziński⁴⁸ i M. Wolfsohn.

Kilkunastoletnia działalność Towarzystwa jasno ukazała, jakie korzyści wypływają z długoterminowego kredytu amortyzacyjnego. Dlatego dość powszechnym stał się postulat upowszechnienia tej

formy stowarzyszeń w innych miastach powiatowych. Ministerstwo Finansów miało jednak do tej sprawy niechętny stosunek.

Problem ten powstał jeszcze w 1886 r. w guberni kaliskiej. Wtedy to do dyrekcji Towarzystwa Kredytowego w Kaliszu wpłynęły wnioski od mieszkańców Turka, Konina, Koła, Wielunia i Łęczycy z prośbą o rozszerzenie działalności Towarzystwa na te miasta. Wnioski te zyskały pozytywną opinię u ówczesnego gubernatora kaliskiego M. P. Daragana⁴⁹ i samego generał-gubernatora warszawskiego. Spotkały się jednak z odmową ze strony resortu⁵⁰.

Do akcji na rzecz upowszechnienia tej formy stowarzyszeń w powiatach włączyła się prasa. W 1899 r. warszawski „Dziennik dla Wszystkich” ogłosił informację, jakoby stosowne zezwolenie na rozszerzenie działalności otrzymało Towarzystwo w Łomży. Podana informacja nie była zgodna z prawdą, jednakże w kręgach władzy wywołała dyskusję. Osta-

tecnie sprawą zajęła się Rada Państwa Rosji, która 14 V 1900 r. wydała ustawę rozszerzającą działalność operacyjną towarzystw gubernialnych. Mimo to, na przepisy wykonawcze trzeba było czekać kilka lat. Decyzję Ministerstwa Finansów z jednej strony odwlekał niski wówczas kurs listów zastawnych w obrocie giełdowym, co nawet było powodem czasowego wstrzymania wydawania nowych pożyczek. Nie mniejszą jednak rolę odgrywała opieszałość w działaniu biurokracji rosyjskiej. Dopiero 9 (22) VII 1905 r. Ministerstwo Finansów wyraziło zgodę na rozszerzenie działalności Towarzystwa Kredytowego m. Płocka na wszystkie powiaty guberni płockiej. Decyzja wyłączała jednakże Wyszogród i osadę Dobrzyń n. Drwęcą oraz Płońsk. Dwie pierwsze miejscowości otrzymały zezwolenie na otwarcie Towarzystwa dopiero w 1910 r., zaś Płońsk w 1912 r.⁵¹ Działalność Towarzystwa Kredytowego m. Płocka ilustruje poniżej załączona tablica.

Tablica 1

Wybrane dane z działalności Towarzystwa Kredytowego m. Płocka za lata 1897-1904⁵²

		Stopa procentowa	Suma wydanych pożyczek w listach zastawnych	Wycofano z obiegu przez				Razem	Pozostaje listów zastawnych w obiegu		
				umorzenie w ratach półrocznych		splacono gotówką lub listami zastawnymi					
1.	1/4 1887	6 %	287.900								
2.	1/10 „		205.700								
3.	1/4 1888		80.300			7.000	–				
4.	1/10 „		68.550			4.000	–				
5.	1/4 1889		33.900	1.384	50						
6.	1/10 „		25.700	2.454	53						
7.	1/4 1890		39.000	2.929	67						
8.	1/10 „		22.100	3.360	31	1.000	–				
9.	1/4 1891		26.200	3.630	62						
10.	1/10 „		23.200	3.844	85	3.893	82				
11.	1/4 1892		19.600	4.146	20	800	–				
12.	1/10 „		8.000	4.381	08	300	–				
13.	1/4 1893		11.200	4.617	43	4.530	45				
14.	1/10 „		3.000	4.843	33	7.252	55				
15.	Z dniem 1/4			5.069	82	161.088	05				
16.	1894 r. zapre-			4.198	07	127.680	34				
17.	stano wyda-			3.394	42	57.446	475				
18.	wać pożycz.			2.934	90	21.618	59				
	w 6 % listach, które w I półrocz. 1896 skonwertowano na 5 %										
Razem			854.350	51.189	73	396.610	27	447.800	–	406,550	–
Z dniem 1 października 1893 r. rozpoczęto wydawać listy 5 %											
Wycofano z obiegu przez losowanie i spłacenie Listów Zastawnych											

14.	1/101893	5%	13.000							
15.	1/4 1894		253.500							
16.	1/10 „		168.900	1.000	–					
17.	1/4 1895		78.900	2.050	–					
18.	1/10 „		68.500	2.400	–					
19.	1/4 1896		406.550							
			45.400	6.450	–	5.300	–			
20.	1/10 „		37.000	13.200	–	2.700	–			
Do przeniesienia			1,071.750	25.100	–	8.000	–	–	–	–
21.	1/4 1897	5%	29.000	8.000	–					
22.	1/10 „		23.000	7.600	–	2.100	–			
23.	1/4 1898		34.700	8.400	–	950	–			
24.	1/10 „		4.000	9.000	–					
25.	1/4 1899		34.600	9.550	–					
26.	1/10 „		36.200	9.200	–	800	–			
27.	1/4 1900		34.600	9.700	–	600	–			
28.	1/10 „		30.300	9.900	–	200	–			–
29.	1/4 1901		12.600	10.350	–	2.850	–			
30.	1/10 „		29.700	10.800	–	3.950	–			
31.	1/4 1902		3.200	11.100	–					
32.	1/10 „		53.700	11.650	–					
33.	1/4 1903		60.800	12.000	–					
34.	1/10 „		73.400	12.550	–	10.550	–			
35.	1/4 1904		44.900	12.850	–					
36.	1/10 „		42.700	13.400	–	7.050	–			
Ogółem			1,619.150	191.150		37.050		228.200		1,390.950

PRZYPISY

¹ I. S c h i p e r: *Dzieje handlu żydowskiego na ziemiach polskich*. Warszawa 1937 s. 401-403, 480, 484, 507, 508; A. P a p i e r o w s k i: *Z życia społecznego Żydów płockich w II połowie XIX i na początku XX wieku* (cz. I). „Notatki Płockie” 1999 nr 1/178 s. 15, 20.

² Kühn Gustaw (1845-1913) - wybitny działacz gospodarczy i społeczny, założyciel i pierwszy prezes Towarzystwa Kredytowego Miejskiego w Płocku. Ur. w Nasielsku, w znanej z patriotyzmu, asymilowanej rodzinie niemieckiej. Uczęszczał do szkół pułtuskich. Wypadki 1863 wciągnęły go i zaprowadziły do Cytadeli warszawskiej. Po wyjściu na wolność studiował farmację w Szkole Głównej w Warszawie. W 1868 osiadł na stałe w Płocku, gdzie nabył aptekę na Starym Rynku. W l. 80. został asesorem farmacji na Wydziale Lekarskim przy Rządzie Gubernialnym. Od 1878 urzędował odczyty z zakresu wiedzy przyrodniczej. Uzyskiwane dochody w całości przeznaczal na cele dobroczynne. Był jednym z organizatorów Resursy Miejskiej w Płocku. W l. 1886-1888 wchodził w skład jej Komitetu. Przez pewien okres czasu pełnił w niej funkcję kasjera. Był członkiem honorowym Towarzystwa Straży Ogniowej Ochotniczej w Płocku. Opracował projekt statutu dla Towarzystwa Kredytowego m. Płocka, który został zatwierdzony przez władze. Był długoletnim i pierwszym prezesem Towarzystwa. W l. 1896-1913 pełnił również funkcję prezesa Zarządu Płockiego Towarzystwa Wzajemnego Kredytu. Należał do grona 32 założycieli Gubernialnego Towarzystwa Rolniczego w Płocku, zatwierdzonego przez władze 18 XI 1900. Napisał broszurę pt. *Zarys rozwoju i działalności Towarzystwa kredytowego miasta Płocka*. Wydanie Jubileuszowe (1912). Wchodził także w skład

pierwszego Zarządu Płockiego Towarzystwa Wioślarskiego. W l. 1910-1913 był jego prezesem, członkiem władz Towarzystwa Ratowania Tonących w Płocku, Towarzystwa Spożywczego i Kasy Pożyczkowej „Zgoda” w Płocku i wielu innych. Zm. 26 XI w Płocku. Został pochowany na miejscowym cmentarzu ewangelickim. B. K o n a r s k a - P a b i n i a k: Materiały własne i opracowania Autorki, niepublikowane (mps); R. L. K o b e n d z a: *Płockie Towarzystwo Wioślarskie 1885-1939*. Płock 1992 (dalej K o b e n d z a) s. 122; A. J. N o w o w i e j s k i: *Płock. Monografia historyczna*. Wyd. II. Płock 1931 s. 644; SpTR za 1901 s. 3; „Kurier Płocki” 1915 nr 152; Towarzystwo Kredytowe m. Płocka. „Płoczanin”. Kalendarz na rok przestępny 1888. Płock 1887 s. 148; *Śp. Gustaw Kühn. Wspomnienie pośmiertne*, „Głos Płocki” 1913 nr 95; J. 25-pięcioletnia rocznica założenia T-stwa Kredytowego miasta Płocka, „Głos Płocki” 1912 nr 100; A. P a p i e r o w s k i, J. S t e f a n s k i: *Płocczanie znani i nieznan*. Płock 2002 s. 323, 324.

³ G. K ü h n: *Zarys rozwoju i działalności Towarzystwa Kredytowego miasta Płocka*. Wydanie jubileuszowe. Z. XXV. Płock 1912 s. 3-4.

⁴ Bogusławski (Antoni) (XIX w.) - wybitny kupiec płocki, przemysłowiec i działacz społeczny. Urodzony w Płocku. Był dalekim krewnym i współnikiem największego przedsiębiorcy i przemysłowca płockiego Alfreda Wagnera. Po jego śmierci wraz ze Stanisławem Górnickim i Augustem Bornem utworzył spółkę, która do 1891 miała na celu administrowanie teatrem płockim. Był członkiem Zgromadzenia Kupieckiego w Płocku. W 1863 w gronie 41 kupców zgłosił wniosek o utworzenie Szkoły Niedzielno-Handlowej w Płocku, która

istniała do 1916. Należał również do grona założycieli Towarzystwa Kredytowego m. Płocka. TNP sygn. 538 W. W r ó b e l, *Sześćdziesięciolecie Szkoły Niedzielnio-Handlowej w Płocku* (mps.).

- ⁵ Blumberg Ludwik Robert Krzysztof von (1819-1885) - właściciel cegielni. Ur. 27 IV w Lulkowie k. Torunia, syn Karola i Doroty. Przy jego współdziałaniu powstało w 1875 Towarzystwo Straży Ogniowej Ochotniczej w Płocku. W l. 1875-1885 był jego naczelnikiem, zaś w l. 1880-1883, 1885, 1887 i 1889 członkiem Komitetu. Posiadał również członkostwo honorowe Towarzystwa. Był jednym ze współorganizatorów i członkiem pierwszego Zarządu utworzonego w 1885 w Płocku Towarzystwa Wioślarskiego. Podobnie z jego osobą było związane powstanie Towarzystwa Kredytowego m. Płocka. W l. 1859-1870 był członkiem Kolegium Kościelnego parafii ewangelicko-augsburskiej w Płocku. Jako członek dozoru, zbierał składki podczas patriotycznego nabożeństwa, odprawianego w zborze przez pastora Ignacego Boernera 14 X 1861. Z tego powodu był indagowany przez władze. Zasyłaną z licznych akcji charytatywnych na rzecz biednych. Za bytności Marii hr. Tolstoj w Płocku, udzielał się w powołanym przez nią Komitecie dla Wspierania Biednych i Taniej Kuchni. Zm. w maju. Pochowany został na cmentarzu ewangelickim w Płocku. „Korespondent Płocki” 1880 nr 23; *Pięćdziesiąt lat w służbie dla społeczeństwa. Monografia jubileuszowa Straży Ogniowej ochotniczej*. Płock (1924) s. 5, 6; B. K o n a r s k a - P a b i n i a k, *Blumbergowie - Zasługi dla Płocka*, „Notatki Płockie” 1997 nr 2; K ü h n: *Zarys rozwoju*, s. 4; B. K o n a r s k a - P a b i n i a k, mps.; R. G u n d l a c h: *Gedenkschrift zur 125 Jährigen Jubiläumsfeier der Evangelisch-Lutherischen Pfarngemeinde Plock*. Plock 1929; A. J. N o w o w i e j s k i, s. 662; K o b e n d z a, s. 7.

- ⁶ Segal Dawid (XIX/XX w.) - Żyd płocki, słynny z zamożności i filantropii, członek Zgromadzenia Kupieckiego w Płocku. W 1863 w gronie 41 miejscowych kupców zgłosił wniosek o utworzenie Szkoły Niedzielnio-Handlowej. S. zapoczątkował w mieście ideę utworzenia Towarzystwa Kredytowego m. Płocka. Jeszcze 2 VI 1874 wraz z Antonim Bogusławskim, Ludwikiem Robertem Krzysztofem Blumbergiem i J. Karwowskim oraz prezydentem Płocka Józefem Widulińskim (zob.) podjął się opracowania statutu stowarzyszenia. W tr. został członkiem Komitetu, który miał bliżej określić zadania Towarzystwa, a także doprowadzić do jego rejestracji. TNP sygn. 538. W. W r ó b e l, k. 6.

- ⁷ Widuliński Józef (1826-1899) - działacz społeczny, prezydent Płocka. Ur. 13 II w Warszawie, gdzie ukończył gimnazjum. Nie wiemy czy ukończył studia. Do służby państwowej wstąpił 23 VIII 1841. Dosłużył się w niej stanowiska naczelnika Wydziału Podatkowego przy Rządzie Gubernialnym w Płocku. 8 II 1873 roku został prezydentem Płocka i trwał na tym stanowisku przez 7 lat. Ukazem Senatu z IX 1879 mianowany radcą dworu ze starszeństwem od 28 XI 1873. Był to człowiek bezinteresowny i prawy. Prowadził szeroką działalność społeczną, m.in. działał w tutejszym Towarzystwie Dobroczyńności, w czym wspomagał hrabinę Tolstoj, tak dobrze zasłużoną dla Płocka, a także spółdzielnię „Zgoda”. Po przejściu na emeryturę, przez kilka lat był korespondentem „Korespondenta Płockiego”. Był autorem „Listów z Płocka”, które pisał dla „Gazety Warszawskiej”. Pisywał także do „Ech Płockich i Łomżyńskich”, głównie na tematy lokalne. Zm. 18 IX. „Korespondent Płocki” 1879/80 nr 1 s. 1; J. S z c z e p a n s k i: *Mazowsze północne w XIX - XX wieku. Materiały źródłowe 1795-1956*. Warszawa-Pułtusk 1997.

- ⁸ G. Kühn przesuwa w swoim sprawozdanie opisane wydarzenia o rok później. A. J. N o w o w i e j s k i: *Płock. Mono-*

grafia historyczna. Wyd. II. Płock 1931 s. 662. G. Kühn: *Zarys rozwoju...*, s. 4.

- ⁹ „Korespondent Płocki” 1880 nr 8 s. 1; G. Kühn: *Zarys rozwoju...*, s. 4-5.
- ¹⁰ T e n ż e, s. 5.
- ¹¹ Chądzyński Bronisław (1840-1913) - pochodził z rodziny urzędniczej. Po ukończeniu gimnazjum płockiego wstąpił na Uniwersytet Warszawski, lecz studiów nie ukończył. Po powrocie do Płocka, podjął pracę w oddziale płockim Banku Państwa Rosyjskiego. Wraz z prezydentem Płocka Józefem Widulińskim (zob.) i innymi, był współzałożycielem Towarzystwa Straży Ogniowej w Płocku, zalegalizowanego przez władze carskie 8 V 1875. Był jednym z założycieli Towarzystwa Kredytowego m. Płocka, w którym praktycznie do śmierci, pracował jako wicedyrektor i zarządcą buchalter. Współzałożyciel Płockiego Towarzystwa Wioślarskiego, powstałego w III 1885. Działał w różnych instytucjach filantropijnych i społecznych. Należał do szczególnie aktywnych członków TNP i Towarzystwa Biblioteki Publicznej. W 1907 podarował TNP zbiór złożony z 73 starych monet, o dużej wartości numizmatycznej. Wraz z żoną przekazał również prywatną bibliotekę na potrzeby Towarzystwa Opieki nad Mową Ojczystą, tzw. TONMO. Zm. 24 I. Został pochowany na cmentarzu katolickim w Płocku. *Pięćdziesiąt lat w służbie dla społeczeństwa. Monografia jubileuszowa Straży Ogniowej ochotniczej*. Płock (1924) s. 5; Towarzystwo Naukowe Płockie. Sprawozdanie ogólne z działalności Tow. w 1907, „Głos Płocki” 1908 nr 7, 16; 1913 nr 8; G. K ü h n: *Zarys rozwoju...*, s. 5, 21, 38, 58, 60; SpTOM s. 3.
- ¹² G. K ü h n: *Zarys rozwoju...*, s. 6-8.
- ¹³ Brzozowski Stanisław (1843-1930) - działacz społeczny, lekarz. Współorganizator i członek honorowy Towarzystwa Straży Ogniowej Ochotniczej w Płocku. W l. 1885-1888 członek Komitetu. Jeden z założycieli Towarzystwa Kredytowego m. Płocka i od 1 II 1887 członek Komitetu. 16 III 1887 został jego prezesem. K ü h n: *Zarys rozwoju*, s. 17, 21, 22; A. P a p i e r o w s k i, J. S t e f a n s k i: *Płocczanie znani i nieznan*. Płock 2002, s. 80.
- ¹⁴ Płock pod względem zabudowy murowanej szacowany był na ok. 2,5 mln rb, podczas gdy pozostałe miasta Królestwa przeciętnie od 1 - 1,5 mln. rb. Tak więc przy stosowaniu polowicznego szacunku kredytowego miasta mogło wprowadzić do obiegu listy zastawne wartości ok. 1 mln rb. K ü h n, s. 11-16.
- ¹⁵ MSW od samego początku było przeciwnie legalizacji Towarzystwa Kredytowego jako stowarzyszenia ogólnokrajowego; tym razem jako przyczynę odmowy legalizacji podało zalegalizowanie już towarzystw prowincjonalnych w Lublinie i Kaliszu. Taka właśnie decyzja władz stanowiła swoiste zaskoczenie tak dla płocczan, jak i dla działaczy z pozostałych środowisk. Towarzystwo Kredytowe m. Płocka. „Płocczanin”. Kalendarz na rok przestępny 1888. Płock 1887 s. 91-94.
- ¹⁶ Bebenkowski Józefat (XIX/XX w.) - obywatel Płocka, członek Zgromadzenia Kupieckiego, jeden z założycieli Szkoły Niedzielnio-Handlowej w Płocku, która istniała do 1916. Należał również do członków-założycieli Towarzystwa Kredytowego m. Płocka. 1 II 1887 został członkiem Komitetu Nadzorczego Towarzystwa. TNP sygn. 538 W. W r ó b e l, k. 5, 6; G. K ü h n: *Zarys rozwoju...*, s. 17, 21, 22.
- ¹⁷ Blumberg Adolf von (1851-1935) - przemysłowiec, działacz społeczny i narodowy. Urodzony 18 XII. Syn Ludwika Roberta Krzysztofa. Żonaty był z Marią Amelią Boerner. Z jej rodziny pochodził Ignacy Boerner (zob.), późniejszy mi-

nister poczty i telegrafów w l. 1929-1933. B. należał do członków założycieli Towarzystwa Kredytowego m. Płocka. W l. 1911-1913 był pełnomocnikiem Towarzystwa. Posiadał cegielnię w Płocku oraz przepiękny widokowy ogród, stanowiący atrakcję w mieście. Zasłynął tym, że jako właściciel majątku Ciółkowo k. Płocka, po raz pierwszy przywiózł do teatru w Płocku grupę tamtejszych włościan na przedstawienie „Czartowska ława”. Uchodził za człowieka czulego na ludzką nędzę. W 1877 został radcą Towarzystwa Ubezpieczeń w Raciążu, na miejsce Ludwika Czaplckiego (zob.). W l. 1897-1921 był członkiem Kolegium Kościelnego parafii ewangelicko-augsburskiej w Płocku. Do 1902 należał do aktywnych członków Rady Gubernialnej Dobroczynności Publicznej w Płocku. Był współzałożycielem Towarzystwa Opieki nad Osobami Zwolnionymi z Więzień, które powstało w Płocku 24 II 1910. W 1913 reprezentując pracodawców, był jednym z inicjatorów powstania miejscowej Kasy Chorych. W 1915 wszedł w skład Rady Miejskiej Płocka. Pomimo, że został radnym z nominacji okupanta, zachował godną Polaka postawę. B. był akcjonariuszem Krakowskiego Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych i z tej przyczyny otrzymywał premie w postaci kopii słynnych obrazów. W 1906 sprzedał ziemię pod cmentarz mariawicki oraz Towarzystwu Wodociągów w Płocku teren pod budowę stacji pomp i filtrów. Zm. 17 II. Został pochowany na cmentarzu ewangelickim w Płocku. Jego żona Maria uchodziła za wybitną patriotkę polską. W 1920 była aktywną członkinią Służby Narodowej Kobiet Polskich. B. K o n a r s k a - P a b i n i a k, *Blumbergowie - Zasługi dla Płocka*, „Notatki Płockie” 1997 nr 2; Kal 1899 s. 137; „Korespondent Płocki” 1877 nr 2; *Towarzystwo Kredytowe m. Płocka*, „Płocczanin” Kalendarz na rok 1888, s. 91-94; J. W sprawie kas chorych, „Głos Płocki” 1913 nr 80; T. Ś w i e c k i i F. W y b u l t: *Mazowsze Płockie w czasach wojny światowej i powstania państwa polskiego*. Toruń 1932 s. 110; Sprawozdanie z działalności Służby Narodowej Kobiet Polskich w Płocku za okres od 18 XI 1918 do 1 VIII 1919, „Kurier Płocki” 1919 nr 218 s. 5, 6; „Echa Płockie i Łomżyńskie” 1902 nr 28 s. 1; K ü h n: *Zarys rozwoju...*, s. 17, 61.

¹⁸ Makowski Kazimierz (? - ok. 1897) - obywatel Płocka. Był jednym z 25 założycieli Towarzystwa Kredytowego m. Płocka. 12 II 1887 został członkiem Komitetu Towarzystwa. Po jego śmierci, wakującą po nim funkcję objął Józef Mądrzejewski (zob.). K ü h n, *Zarys rozwoju...*, s. 17, 23, 38.

¹⁹ Kempner Ludwik (Lejb) (1851-1908) - księgarz, właściciel drukarni i wydawca. Urodzony w Płocku. Syn znanego księgarza Chaima Rafała i Estery z Erlichów. W 1881 odziedziczył po rodzicach księgarnię i drukarnię. Był prawdziwym potentatem księgarskim. Sprowadzał m.in. podręczniki szkolne oraz literaturę zakazaną przez zaborcę. Narażało go to na częste rewizje. Prowadził także działalność nakładową. Wydał m.in. Kalendarz Płocki za lata 1875, 1876. W 1878 założył „wypożyczalnię niemiecką”, w której według opinii „Korespondenta Płockiego” znajdowało się ok. 2000 „dzieł wyborowych”. W 1883 przeniósł księgarnię do nowego budynku przy ul. Grodzkiej, rozszerzając jej profil o nowości beletrystyczne. Księgarnia istniała do 1914. Ok. 1890 uruchomił własną drukarnię. Pod koniec XIX wieku wydawał postępowe czasopismo „Płocczanin”. 9-10 VIII 1907 jego żona, Ludwika, występowała w jego imieniu na I Zjeździe Księgarzy Polskich w Warszawie. Zmarł w Płocku 14 VII. Był również jednym z założycieli Towarzystwa Kredytowego m. Płocka. B. K o n a r s k a - P a b i n i a k: *Nowe źródła do dziejów księgarstwa i czytelnictwa płockiego w drugiej połowie XIX w.*, „Płocczanin”. „Księgarz” 1984, nr 4 s. 35; T a z,

Księgarstwo płockie w l. 1863-1890, „Księgarz” 1976 nr 1-2 s. 72, 73; I. T r e j c h e l: *Pierwsze Zjazdy księgarzy polskich 1907 i 1918*, „Księgarz” 1984 nr 4 s. 19; K ü h n, s. 17; Przedpełski, *Żydzi płocki. Dzieje i martyrologia 1939-1945*. Płock 1993 s. 164; U. M. M o r a w a w s k a: *Drukarnstwo płockie do roku 1918*. Płock 1984 s. 109, 169; J. S t e f a ń s k i, *Płock od A do Z*; A. P a p i e r o w s k i, J. S t e f a ń s k i: *Płocczanie znani i nieznanani*. Płock 2002.

²⁰ Niemiński Julian (XIX/XX w.) - obywatel Płocka, ziemianin. Współzałożyciel i członek honorowy Towarzystwa Straży Ogniowej Ochotniczej w Płocku, w l. 1895-1888 członek jego Komitetu Nadzorczego. Był również współzałożycielem Towarzystwa Kredytowego m. Płocka i w 1897 członkiem Komitetu. Należał także doznanych działaczy Dyrekcji Szczegółowej TKZ w Płocku. G. K ü h n: *Zarys rozwoju...*, s. 17, 21, 22.

²¹ Polakowski L. (XIX/XX w.) - obywatel Płocka, członek honorowy Towarzystwa Straży Ogniowej Ochotniczej w Płocku, w 1888 członek Komitetu. Był współzałożycielem Towarzystwa Kredytowego m. Płocka. G. K ü h n: *Zarys rozwoju...*, s. 17; B.

²² Szubert Julian (XIX/XX w.) - obywatel Płocka, jeden z 25 założycieli Towarzystwa Kredytowego m. Płocka, utworzonego 28 X 1886. Na zebraniu organizacyjnym z 1 II 1887, został wybrany z-cą dyrektora Zarządu. Był również agentem w Płocku Towarzystwa Ubezpieczeniowego Warszawskiego. Należał do aktywnych działaczy Resursy Miejskiej. W 1888 wchodził w skład jej Komitetu. G. K ü h n: *Zarys rozwoju...*, s. 17, 21, 22; A. P a p i e r o w s k i, J. S t e f a ń s k i: *Płocczanie znani i nieznanani*. Płock 2002.

²³ Wolfsohn Markus (XIX/XX w.) - obywatel, kupiec i przemysłowiec, jeden z epigonów pozytywizmu. Pochodził z posesjonackiej rodziny żydowskiej w Płocku. Był współzałożycielem Komitetu Czasowego, Taniej Kuchni i Towarzystwa Dobroczynności w Płocku. Należał do grona współpracowników Marii hr. Tolstoj. Słynął z podejmowanych na dużą skalę akcji filantropijnych. Sam żyzył poważne kwoty na instytucje charytatywne i chedery żydowskie w Płocku, wyręczając niekiedy zobligowany z tego prawem Zarząd Gminy Żydowskiej. Był jednym z 25 członków - założycieli Towarzystwa Kredytowego m. Płocka, utworzonego 28 X 1886. W 1897 został wybrany do Komitetu Towarzystwa. Należał do Resursy Miejskiej w Płocku i w 1881 był członkiem Komitetu. „Korespondent Płocki” 1882 nr 36, 39; G. K ü h n: *Zarys rozwoju...*, s. 17, 38, 39; „Płocczanin” Kalendarz...na rok 1888, s. 91-92; A. P a p i e r o w s k i, J. S t e f a ń s k i: *Płocczanie znani i nieznanani*. Płock 2002.

²⁴ Goldman Dawid (XIX/XX w.) - obywatel Płocka. Pochodził ze znanej posesjonackiej rodziny żydowskiej. Był jednym z 25 założycieli Towarzystwa Kredytowego m. Płocka. K ü h n, s. 17; A. P a p i e r o w s k i, J. S t e f a ń s k i: *Płocczanie znani i nieznanani*. Płock 2002.

²⁵ Flatau Ludwik (XIX/XX w.) - bankier, przemysłowiec i kupiec hurtowy zbożem. Właściciel kantoru bankierskiego w Płocku. Był jednym z 25 założycieli Towarzystwa Kredytowego m. Płocka, które zawiązano 28 X 1886. Wraz z żoną Anną, ufundował z własnych środków Żydowski Dom Starców im. Małżonków Flatau w Płocku. Charakterystyczne dla tej placówki było to, że przy przyjmowaniu pensjonariuszy, nie obowiązywało w praktyce kryterium wyznaniowe. Placówka istniała do 7 I 1940, tj. do dnia, kiedy to hitlerowcy wszystkich podopiecznych Domu rozstrzelali w pobliskich Lasach Brwińskich. Był aktywnym działaczem Żydowskiego Towarzystwa Dobroczynności, założonego w 1902. Na

- jego potrzeby zapisał swój dom w Płocku. Z *życia żydowskiego*, „Echa Płockie i Włocławskie” 1902 nr 20; M. Grynb-berg: *Żydzi w reencji ciechanowskiej 1939-1942*. PWN Warszawa 1984. s. 42; I. S c h i p e r, *Dzieje*, s. 513; A. Papierowski, J. S t e f a ń s k i: *Płocczanie znani i nieznan*. Płock 2002.
- ²⁶ Wasserman Izidor (XIX/XX w.) - księgarz i drukarz. Urodzony w 1. poł. XIX w Płocku. Pochodził z żydowskiej rodziny mieszczańskiej. Był właścicielem księgarni i zakładu drukarskiego w Płocku. Księgarnię otworzył 15 II 1872 przy ul. Grodzkiej w Płocku pod nr. hipoteczny 34/36, w domu Zylberga i prowadził ją do 1887. W 1976 uruchomił małą drukarnię, a w l. 80. XIX w. prowadził już ożywioną działalność wydawniczą. Współpracował z płocką Drukarnią Gubernialną i znaczna część tłoczonych w niej polskich wydawnictw, ukazała się jego nakładem. Od 1876 posiadał drukarnię, w której tłoczono druki akcydensowe. W 1883 W. nabył dawną posesję Karola Kuliga od jego sukcesorów. W tym okresie, rozwijał już szeroką działalność wydawniczą, m.in. był wydawcą licznych pism popularnych. Z nieznanych bliżej powodów w 1887 zlikwidował firmę. W. był również jednym z 25. założycieli Towarzystwa Kredytowego m. Płocka, które powstało 28 X 1886. W l. 1911-1913 był jednym z pełnomocników Zarządu Towarzystwa. Z jego osobą związane było powstanie w Płocku Towarzystwa „Ezras Chojłm” (Udzielanie Pomocy Lekarskiej Ubogim i Chorym Żydom), obejmującego oddziaływanie teren Płocka i powiatu. Towarzystwo to powołał wspólnie z dr Mieczysławem Themmersem i bliżej nie znanym działaczem Salesem. Był również wiceprezesem Zarządu Żydowskiego Towarzystwa Dobroczyńności w Płocku. Na początku lat 20. w wolnej Polsce, został prezesem Żydowskiego Towarzystwa „Bieheg-Chajlim”, które miało siedzibę przy ul. Szerokiej 1 w Płocku. G. K ü h n: *Zarys rozwoju...*, s. 17, 61; B. K o n a r s k a - P a b i n i a k, *Księgarstwo płockie w l. 1863-1890*, „Księgarz” 1976 nr 1-2 s. 72; M o r a w s k a, s. 110, 111, 169; Spis Stowarzyszeń i Związków w guberni płockiej, GP 1910 nr 9; Tow. Dobr. Żydowskie, „Echa Płockie i Włocławskie” 1903 nr 30; SPP sygn. 15. Wydział Bezpieczeństwa; A. P a p i e r o w s k i, J. S t e f a ń s k i: *Płocczanie znani i nieznan*. Płock 2002.
- ²⁷ Pauli Ferdynand (1840-1918) - obywatel Płocka, właściciel drukarni. Ur. 28 IV w Płocku. Był drugim synem Edwarda i Henrietty z d. Buchholtz. Praktykę drukarską odbył w drukarni ojca, uzyskując 11 XII 1859 patent mistrza sztuki drukarskiej. Objąwszy drukarnię, zawarł związek małżeński z Otylią Gutekunst, panną pochodzącą z zamożnej kupieckiej rodziny w Płocku. P. praktycznie sam kierował drukarnią. Wiele czasu poświęcał na pracę społeczną. W l. 1897-1913 był członkiem Kolegium Kościelnego parafii ewangelickiej w Płocku. Również przez wiele lat członkiem Zarządu Straży Ogniowej Ochotniczej w Płocku. Działał aktywnie w Towarzystwie Kredytowym Miejskim w Płocku. Należał do grona 25 jego założycieli. Od 12 II 1887 wchodził w skład Komitetu Towarzystwa. W l. 1911-1913 był jednym z pełnomocników Towarzystwa. W 1907 P. zaopatrzył Bibliotekę im. Zielińskich w Płocku w komplet „Dziennika Urzędowego Guberni Płockiej” z l. 1837-1866, co było znaczącym gestem, o dużym znaczeniu kulturalnym. Zm. 7 IX 1w Płocku. Został pochowany na miejscowym cmentarzu ewangelickim. G. K ü h n: *Zarys rozwoju...*, s. 17, 59; O r a c k i T.: *Leksykon sławnych Mazowszan. Zasługi dla Mazowsza XIX i XX w.* Ciechanów 1977. s. 150; M o r a w s k a, s. 81-84, 86; R. G u n d l a c h: *Gedenkschrift zur 125 Jährigen Jubiläumsfeier der Evangelisch-Lutherischen Pfarrgemeinde* Płock. Płock 1929, s. 23, 24; A. P a p i e r o w s k i, J. S t e f a ń s k i: *Płocczanie znani i nieznan*. Płock 2002.
- ²⁸ Lubowidzki Antoni (1836-1907) - obywatel Płocka, regent przy Hipotece Sądu. Doraźnie zajmował się publicystyką na łamach „Korespondenta Płockiego”. Był dziadkiem polity Władysława Broniewskiego. Wraz z prezydentem Płocka Józefem Widulińskim był współzałożycielem Towarzystwa Straży Ogniowej Ochotniczej w Płocku, zatwierdzonego przez władze 8 V 1875 i członkiem honorowym. Był również jednym z 25 założycieli Towarzystwa Kredytowego m. Płocka, które powstało 28 X 1886. 1 II 1887 wybrany w skład Komitetu Nadzorczego Towarzystwa. Z uwagi na postanowienie Sądu Okręgowego w Płocku, który wykluczył możliwość kumulacji zawodu rejenta z pełnieniem funkcji członka Komitetu, 12 II złożył rezygnację. Współzałożyciel Resursy Miejskiej w Płocku. W 1878 wchodził w skład jej Komitetu. *Pięćdziesiąt lat w służbie dla społeczeństwa. Monografia jubileuszowa Straży Ogniowej Ochotniczej*. Płock (1924). s. 5, 6; G. K ü h n: *Zarys rozwoju...*, s. 17, 21, 22, 23.
- ²⁹ Szymański Jan (XIX/XX w.) - obywatel Płocka, aptekarz, członek honorowy Towarzystwa Straży Ogniowej Ochotniczej w Płocku. Współzałożyciel Towarzystwa Kredytowego m. Płocka, które powstało 28 X 1886. Od ok. 1897 był prezesem Komitetu Towarzystwa...; K ü h n, s. 18, 38; A. P a p i e r o w s k i, J. S t e f a ń s k i: *Płocczanie znani i nieznan*. Płock 2002.
- ³⁰ Potworowski Piotr (XIX/XX w.) - inżynier. Był naczelnikiem Oddziału IV Wisły i członkiem Towarzystwa Czerwonego Krzyża. Należał do założycieli Płockiego Towarzystwa Wioślarskiego. Wchodził w skład jego pierwszego Zarządu i był członkiem Komitetu. W l. 1886-1888 był naczelnikiem przystani. Należał również do grona 25 członków-założycieli Towarzystwa Kredytowego m. Płocka, które powstało 28 X 1886. Udzielał się na forum Resursy Miejskiej w Płocku. W l. 1878-1881, 1883 i 1888 wchodził w skład jej Komitetu. Z nim związane było również powstanie w 1904 Płockiego Towarzystwa Kolarzy. Jego córką była Zofia Grabowska, wybitna działaczka socjalistyczna i oświatowa w Płocku. „Płocczanin”. Kalendarz... na rok 1887, s. 148; „Echa Płockie i Włocławskie” 1904 nr 24; G. K ü h n: *Zarys rozwoju...*, s. 18; N o w o w i e j s k i, s. 664; K o b e n d z a, s. 7, 142; A. P a p i e r o w s k i, J. S t e f a ń s k i: *Płocczanie znani i nieznan*. Płock 2002.
- ³¹ Rokicki Ludwik (XIX/XX w.) - obywatel Płocka. Był jednym z 25 członków - założycieli Towarzystwa Kredytowego m. Płocka, które powstało 28 X 1886. Podobnie współzałożycielem Gubernialnego Towarzystwa Rolniczego w Płocku, zarejestrowanego 18 XI 1900. W l. 1899-1903 był również naczelnikiem Straży Ogniowej Ochotniczej w Płocku. Sprawozdanie Towarzystwa Rolniczego za rok 1901, s. 3; K ü h n: *Zarys rozwoju...*, s. 17, 18; *Pięćdziesiąt lat w służbie dla społeczeństwa. Monografia jubileuszowa Straży Ogniowej ochotniczej*. Płock (1924). s. 6.
- ³² Ostrowski Władysław (XIX w.) - lekarz płocki. W l. 1874-1900 był prezesem Towarzystwa Lekarskiego w Płocku. W nieznanych bliżej okolicznościach odsunął od prezesury założyciela Towarzystwa dr Marcina Erlicha. Był również współzałożycielem Towarzystwa Kredytowego m. Płocka. TNP sygn. 378. Materiały; K ü h n, s. 17, 18; T. G a r l e j, *Płockie Towarzystwo Lekarskie - osiągnięcia naukowe i usługi społeczne*, „Notatki Płockie” 1972 nr 4.
- ³³ Libchen (XIX/XX w.) - obywatel Płocka. Był jednym z 25 członków-założycieli Towarzystwa Kredytowego m. Płocka. G. K ü h n: *Zarys rozwoju...*, s. 17, 18.

- ³⁴ Towarzystwo Kredytowe m. Płocka. „Płocczanin”. Kalendarz na rok przestępny 1888. Płock 1887 s. 91, 94.
- ³⁵ Wunderlich Teofil (1831-1901) - brat znanego działacza społecznego Antoniego spółdzielczego Antoniego (1844-1914). Współzałożyciel i od 1 II 1887 pierwszy dyrektor Zarządu Towarzystwa Kredytowego Miejskiego w Płocku. Zmarł 17 XI w Płocku. G. K ü h n: *Zarys rozwoju...*, s. 21, 22, 28; *25-pięcioletnia rocznica założenia T-stwa Kredytowego miasta Płocka*, „Głos Płocki” 1911; (Tablica epitafijna).
- ³⁶ Waśniewski Maciej (?-1897) - obywatel Płocka. Współzałożyciel i od 1 II 1887 dyrektor Zarządu Towarzystwa Kredytowego m. Płocka. G. K ü h n: *Zarys rozwoju...*, s. 21, 22; *25-letnia rocznica założenia Towarzystwa Kredytowego miasta Płocka*, „Głos Płocki” 1912 nr 100.
- ³⁷ Schönwitz Markus (XIX w.) - przedstawiciel żydowskiego patrycjatu w Płocku, kupiec I gildii. Zdecydowany zwolennik asymilacji Żydów. W 1876 został mianowany przez Radę Dobroczynności Publicznej Guberni Płockiej opiekunem Szpitala Żydowskiego im. Izaaka Fogla w Płocku. Zastąpił na tym stanowisku Gustawa Fogla, który na własną prośbę ustąpił. Słynął z różnych dzieł filantropijnych. Za bytności hr. Marii Tolstoj w Płocku, należał do grona najbliższych jej współpracowników i wspierał ją finansowo we wszystkich dziełach dobroczynnych. Był członkiem Komitetu Czasowego, współzałożycielem Taniej Kuchni, Płockiego Towarzystwa Dobroczynności, przejętego później przez katolików, Towarzystwa „Talmud-Tora” i innych. Słynął z filantropii. „Korespondent Płocki” 1876 nr 41; 1880 nr 23, 27; A. P a p i e r o w s k i, J. S t e f a n s k i: *Płocczanie znani i nieznanii*. Płock 2002.
- ³⁸ Woldenberg Dawid (XIX/XX w.) - Żyd płocki, znany w Królestwie Polskim bankier. Pod koniec XIX w. był właścicielem jednego ze znaczących kantorów prowincjonalnych. Zajmował się również handlem zbożem. Wraz z prezydentem Płocka Józefem Widulińskim (zob.) i innymi, przyczynił się do powstania Towarzystwa Straży Ogniowej Ochotniczej w Płocku, zatwierdzonego przez władze carskie 8 V 1875. Od 1 II 1887 wchodził w skład pierwszego Komitetu Nadzorczego Towarzystwa Kredytowego m. Płocka, którego był współzałożycielem. Należał do bliskich współpracowników działaczki społecznej Marii hr. Tolstoj. Słynął jako oryginał i filantrop. W synagodze żydowskiej miał przywilej otwarcia, czyli czytania jako pierwszy Tory. W 1899 wchodził w skład Rady Gospodarczej Towarzystwa Dobroczynności w Płocku. Opowiadał się w sposób zdecydowany za asymilacją Żydów. Był członkiem Resursy Miejskiej w Płocku i w l. 1878 i 1880 członkiem Komitetu. Pięćdziesiąt lat w służbie dla społeczeństwa. *Monografia jubileuszowa Straży Ogniowej Ochotniczej*. Płock (1924). s. 5, *Dzieje Płocka*. Płock 1978, s. 513; G. K ü h n: *Zarys rozwoju...*, s. 21, 22; A. J. P a p i e r o w s k i, *Z życia społecznego Żydów płockich w II połowie XIX i na początku XX wieku* (cz. 1), „Notatki Płockie” 1999 nr 1; *Towarzystwo Dobroczynności w Płocku*. „Płocczanin”. Kalendarz na rok przestępny 1888. Płock 1899.
- ³⁹ Holtz Władysław (XIX/XX w.) - obywatel Płocka, rejent. Od 1 II 1887 członek Komitetu Nadzorczego Towarzystwa Kredytowego m. Płocka. Został wykluczony z funkcji członka Komitetu postanowieniem Sądu Okręgowego w Płocku. Ustąpił z funkcji już 12 II. G. K ü h n: *Zarys rozwoju...*, s. 21, 22, 23; „Korespondent Płocki” 1876 nr 48.
- ⁴⁰ G. K ü h n: *Zarys rozwoju...*, s. 22-23.
- ⁴¹ T e n z e, s. 35-38.
- ⁴² Wojewodziński Bolesław (XIX/XX w.) - obywatel Płocka, członek Towarzystwa Kredytowego m. Płocka. W 1897 został dyrektorem Zarządu. K ü h n, s. 38.
- ⁴³ T e n z e, s. 38-39.
- ⁴⁴ Maćkowski Roman (XIX/XX w.) - członek Towarzystwa Kredytowego m. Płocka. W 1897 został członkiem Komitetu. T e n z e, s. 39.
- ⁴⁵ Mądrzejewski Józef (?-1917) - działacz społeczny i spółdzielczy, związany z płocką endecją. W l. 1880-1912 był pracownikiem Izby Skarbowej w Płocku, ostatnio naczelnikiem. Jednocześnie w l. 1891-1917 prezesem Zarządu Towarzystwa Spółdzielczego i Kasy Pożyczkowej „Zgoda”. Był również dyrektorem takich instytucji, jak Płockie Towarzystwo Wzajemnego Kredytu i Towarzystwo Kredytowe m. Płocka. W tym ostatnim, w l. 1911-1913 był pełnomocnikiem Zarządu oraz w 1912 prezesem Komitetu Nadzorczego. Do 1913 był honorowym prezesem Zarządu Towarzystwa Straży Ogniowej Ochotniczej w Płocku oraz w 1885 członkiem Komitetu. Należał do założycieli kooperatywy „Zdrowie” w Płocku, która powstała w 1912, a także był współzałożycielem Towarzystwa „Szkoła Średnia w Płocku”, zarejestrowanego 21 I 1910. Wchodził w skład organów rewizyjnych obydwu instytucji. Od 1912 był ławnikiem w Banku Towarzystw Spółdzielczych w Warszawie. W czasie I wojny światowej został powołany 19 VIII 1914 w skład Komitetu Obywatelskiego m. Płocka. Pracował w Komisji Pośrednictwa Pracy i Sekcji Opalowo-Oświetleniowej. Ponadto był członkiem Gubernialnego Komitetu Obywatelskiego. Słynął z niezwykłej pracowitości. Został pochowany 22 sierpnia w grobie rodzinnym w Płocku. J. Kooperatywa „Zdrowie”. Zebr. Inauguracyjne, „Głos Płocki” 1912 nr 87; Pożegnalna uczta. „Głos Płocki” 1912 nr 48; *Siódmy Rocznik Banku Towarzystw Spółdzielczych 1916*. Warszawa 1917 s. 58; M a c i e s z y n a: *Pamiętnik Płocczanki*, s. 261, 262; M a c i e s z a: *Gimnazjum im. Władysława Jagiełły w Płocku...*, s. 56, G. K ü h n: *Zarys rozwoju...*, s. 38, 58, 61.
- ⁴⁶ Oberfeld Rudolf (1859-1933) - wybitny działacz społeczny, z zawodu prawnik. Pochodził z szanowanej rodziny żydowskiej. Był synem właściciela ziemskiego. Ukończył Gimnazjum Gubernialne w Płocku, a następnie odbył studia prawnicze na Uniwersytecie Warszawskim. Przez całe życie pracował w Płocku jako adwokat. Uważany był powszechnie za wybitnego cywilistę. Ostentacyjnie podkreślał swoją apolityczność i zdecydowanie odcinał się od wszelkiej działalności partyjnej. Mimo to, żywo uczestniczył w życiu społecznym i politycznym miasta. W różnych okresach był radnym miejskim, ławnikiem Magistratu i członkiem sejmiku powiatowego. W 1897 został wybrany na członka Komitetu Towarzystwa Kredytowego m. Płocka. Pomimo, że należał do czołowych miejscowych asymilatorów, to jednak mocno podkreślał swe związki z religią mojżeszową. Był członkiem TNP. W 1910 został zastępcą członka Zarządu Towarzystwa „Szkoła Średnia w Płocku”. Należał do grona budowniczych gmachu dla Gimnazjum Polskiego, późniejszej „Jagiellonki”. Był czołowym działaczem Płockiego Towarzystwa Wioślarskiego. Żonaty był z Franciszką z Bernstejnów. Jego dziećmi były: Anna, która jako pierwsza kobieta w Polsce uzyskała dyplom inżyniera elektryka, Maria - z zawodu nauczycielka i Jan, który został majorem WP. O. zmarł 13 X w Płocku. Został pochowany na miejscowym cmentarzu żydowskim w Płocku. TNP sygn. 212 Materiały dotyczące Rudolfa i Anieli Oberfeldów 1927-1952 (rps.) k. 18; Tow. Popierania Szkoły Średniej, „Głos Płocki” 1910 nr 17; „Dziennik Płocki” 1933 nr 239 nr 240; A. M a c i e s z a, *Gimnazjum*, s. 56; A. P a p i e r o w s k i, J. S t e f a n s k i: *Płocczanie znani i nieznanii*. Płock 2002.
- ⁴⁷ Grabowski Wojciech (XIX/XX w.) - obywatel Płocka. W 1885 naczelnik i członek honorowy Towarzystwa Straży Ogniowej

Ochotniczej w Płocku. W l. 1885, 1887, 1888 członek Komitetu. Posiadał członkostwo Towarzystwa Kredytowego m. Płocka. W 1987 był w składzie Komitetu Towarzystwa. Należał również do organizatorów Towarzystwa Wioślarskiego. W 1886 członek Komisji Rewizyjnej; G. K ü h n: *Zarys rozwoju...*, s. 39; *Pięćdziesiąt lat w służbie dla społeczeństwa. Monografia jubileuszowa Straży Ogniowej ochotniczej/ Płock (1924)* s. 6; „Płocczanin” Kalendarz... na rok... 1887, s. 147.

⁴⁸ Pogroziński Jan (XIX/XX w.) - członek Towarzystwa Kre-

dytowego m. Płocku. W 1897 wszedł do Komitetu Towarzystwa. Od ok. 1900 był członkiem Zarządu Towarzystwa Straży Ogniowej Ochotniczej w Płocku. K ü h n, s. 39; Kalendarz Informacyjny Płocki... na rok 1901, s. 33.

⁴⁹ Michaił Pietrowicz Daragan był gubernatorem kaliskim w l. 1883-1901. I. I h n a t o w i c z. *Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku*. T. 2. Warszawa 1971.

⁵⁰ G. K ü h n: *Zarys rozwoju...*, s. 39.

⁵¹ T e n ż e, s. 39-44.

⁵² T e n ż e, s. 66-67.

NASI AUTORZY

- ANDRZEJ DWOJNYCH - magister politologii, absolwent Uniwersytetu Śląskiego, uczestnik Seminarium Doktoranckiego TNP.
- GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI - doktor nauk hum., nauczyciel historii w III LO im. M. Dąbrowskiej w Płocku, członek Zarządu TNP, wykładowca najnowszej historii Polski w Szkole Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku.
- EWA JASZCZAK - Kierownik Delegatury Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- DAMIAN KASPRZYK - doktorant w Katedrze Etnologii Uniwersytetu Łódzkiego.
- WIESŁAW J. KOWALSKI - magister pedagogiki, członek TNP.
- IRENA NOWAK - doktor socjologii, członek TNP.
- JACEK OLĘDZKI - prof. dr hab., badacz kultur pierwotnych, prowadził badania w Azji, Afryce i Ameryce Południowej.
- ANDRZEJ PAPIEROWSKI - doktor nauk politycznych z Płocka.
- KONRAD J. PAPIEROWSKI - magister prawa z Płocka.
- GRZEGORZ RADOMSKI - doktor nauk hum., pracownik naukowy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.
- MICHAŁ SOKOLNICKI - magister historii z Płocka.
- BOGUMIŁ TRĘBALA - inż. bud. wodnego, biegły w sprawach gospodarki wodnej, wieloletni Komandor Klubu Wodniaków „Morka” PTTK, dyr. tech. PWIE Testpol, członek TNP.
- GRZEGORZ WĄSIEWSKI - student V roku prawa i IV roku socjologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.
- ELŻBIETA DOBRON, ANETA KOWALSKA, WIESŁAWA MAZURSKA - autorki „Bibliografii Mazowsza Płockiego”
Książnica Płocka im. Wł. Broniewskiego, ul. Kościuszki 6
09-400 Płock; tel./fax. 024 (...) 268 85 82; e-mail: dib@bibl.plock.pl